

Briuselis, 2020 10 07
COM(2020) 620 final

ANNEX 1

PRIEDAS

prie

KOMISIJOS KOMUNIKATO EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

Lygybės sąjunga.

ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas

{SWD(2020) 530 final}

1 priedas. Gairės dėl romų integracijos nacionalinių strateginių planų rengimo ir įgyvendinimo

PRIEŠIŠKUMO ROMAMS KLAUSIMO SPRENDIMAS

Kovos su priešišku romams aljanso, Europos Parlamento ir Europos Tarybos pastangomis¹ pradedama sutarti, kad priešiškus romams (tam tikra romų rasinės diskriminacijos forma) prisideda prie nuolatinės romų atskirties. Priešiškus romams ir atskirtis sukuria užburtą ratą, todėl šiuos klausimus reikėtų spręsti kartu. Kovoiant su diskriminacija ir priešišku romams bus prisidedama prie sėkmingo įtraukties priemonių įgyvendinimo, o tai savo ruožtu skatins didesnę visuomenės atvirumą ir pripažinimą. Kovoiant su priešišku romams ir skatinant įvairovę bei įtrauktį turi dalyvauti visa visuomenė, ne tik romų bendruomenė. Šie veiksmai apima romų įgalėjimą ir klausimų, susijusių su bendruoju (įskaitant institucinį) požiūriu ir elgesiu, sprendimą. Lygybės įstaigos galėtų būti privilegijuotos nacionalinių romų informacijos centrų partnerėmis, teikdamos įgyvendinimo standartus ir pasisakydamos už didesnę dėmesį kovai su diskriminacija atitinkamose strategijose.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- **atskirai susitelkiama į kovą su priešišku romams**, siekiant:
 - 1) pripažinti, kad priešiškus romams egzistuoja, ir priimti atsakomybę už kovą su juo;
 - 2) pripažinti istorinius priešiškus romams aspektus, ypač romų holokaustą; didinti informuotumą apie romų istoriją ir skatinti susitaikymą;
 - 3) didinti informuotumą apie abipusę įvairovės ir įtraukties naudą; kurti pozityvius naratyvus; skatinti sektinus pavyzdžius; remti bendruomenių susitikimus ir tarpkultūrinį mokymąsi kovoiant su stereotipais ir dezinformacija apie romus švietimo, žiniasklaidos, meno, kultūros ir istorijos srityse;
 - 4) kovoti su diskriminacija kaip priešišku romams apraiška;
 - 5) kovoti su neapykantą kurstančiomis kalbomis ir neapykantos nusikaltimais, kaip priešišku romams apraiškomis, ir skatinti pranešti apie neapykantos nusikaltimus, priekabiavimą ir smurtą;
 - 6) skatinti priešiškus romams ir diskriminacijos aukas kreiptis į teismą;
 - 7) didinti romų informuotumą apie jų teises, taip pat
 - 8) panaikinti romų patiriamą sistemine, institucine ir struktūrinę diskriminaciją² ir užkirsti jai kelią;
- **užkertamas kelias priešišku romams ir su juo kovojama**. Tai turėtų būti **kompleksinis arba horizontalusis prioritetas** visose sektorių politikos srityse, siekiant:
 - 1) kovoti su segregacija, patyčiomis ir priekabiavimu švietimo srityje; didinti mokyklos darbuotojų sąmoningumą;
 - 2) kovoti su diskriminacija užimtumo (galimybės įsidarbinti) srityje ir didinti darbdavių sąmoningumą;
 - 3) kovoti su diskriminacija kokybiškos sveikatos priežiūros prieinamumo srityje; panaikinti lygiagrečias atskiras paslaugas; užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams (pavyzdžiui, priverstiniam abortui ir priverstiniam sterilizavimui); didinti sveikatos priežiūros darbuotojų sąmoningumą;

¹ [Informacinis dokumentas priešišku romams klausimu](#), Berlynas / Budapeštas, 2017 m.; [2015 m. balandžio 15 d. Europos Parlamento rezoliucija „Tarpautinės romų dienos proga dėl priešišku romams Europoje bei romų genocido Antrojo pasaulinio karo metu atminimo dienos pripažinimo ES“](#); [Europos Parlamento pranešimas „Pagrindinių teisių aspektai romų integracijoje ES: kova su priešišku romams“ \(2017/2038\(INI\)\)](#); [2019 m. vasario 12 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl poreikio sustiprinti Europos strateginę programą dėl romų integracijos nacionalinių strategijų po 2020 m. ir aktyviau kovoti su priešišku romams](#); [Europos komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija 2012 m. bendrosios politikos rekomendacija Nr. 13 dėl kovos su priešišku romams ir romų diskriminacija](#); [Europos Taryba, Ministrų komiteto deklaracija dėl didėjančio priešišku romams ir rasistinio smurto prieš romus Europoje](#).

² Sistemine diskriminacija lemia teisės aktuose, politikoje ir praktikoje įtvirtinta nelygybė. Dažnai ji įtvirtinama ne sąmoningai, o dėl įvairių institucinių veiksmų rengiant, įgyvendinant ir peržiūrint teisės aktus, politiką ir praktiką. Žr. [Roma and traveller inclusion: towards a new EU framework, learning from the work of equality bodies](#).

- 4) kovoti su erdvine segregacija; užkirsti kelią priverstiniam iškeldinimui nesuteikiant kito būsto; didinti valdžios institucijų sąmoningumą, taip pat
- 5) nuolat rinkti duomenis apie lygybę (duomenis apie patirtį, susijusią su diskriminacija, lygybės įstaigų duomenis apie diskriminacijos atvejus).

KOVA SU SKURDU, PERDUODAMU IŠ KARTOS Į KARTĄ
(daugiausia dėmesio skiriant vaiko apsaugai ir geriau panaudojant ES lėšas)

Siekiant pagerinti marginalizuotų romų bendruomenių padėtį, labai svarbu spręsti iš kartos į kartą perduodamo skurdo ir atskirties klausimus. Atskirtis ir diskriminacija užtikrinant galimybę gauti išsilavinimą, įsidarbinti, naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ir gauti būstą daro poveikį vaikų vystymuisi ir savo ruožtu gali turėti įtakos jų būsimai tėvystei, o tai sudarytų dar nepalankesnes sąlygas jų pačių vaikams. Užburtas atskirties ir diskriminacijos ratas išliks tol, kol nebus imtasi ryžtingų intervencinių veiksmų, kad būtų visapusiškai pašalinti pagrindiniai jį lemiantys veiksniai ir suplanuota geresnė naujosios kartos ateitis. Todėl reikia **daugiau dėmesio skirti vaikams** ir užtikrinti, kad jis būtų ilgalaikis.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- sutelkiama atitinkamos ekspertinės žinios visais valdymo lygmenimis, kad būtų parengtos vaiko apsaugos priemonės; skiriama pakankamai išteklių ikimokykliniam ugdymui ir priežiūrai bei švietimui (pavyzdžiui, stipendijoms, mentorystei, pagalbai po pamokų), mitybai, asmeniniam tobulėjimui ir darbui su šeimomis;
- skatinama dalyvauti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros programose;
- apsaugomos moterys, vaikai ir jaunimas, įgyvendinant kovos su tokiais nusikaltimais kaip prekyba žmonėmis, įskaitant visų rūšių išnaudojimą (seksualinį išnaudojimą, išnaudojimą darbe, priverstinį elgetavimą ir naudojimąsi nusikalstama veikla priverstinėms ir išnaudojimu grindžiamoms fiktyvioms santuokoms), strategijas, ir sudaromos sąlygos gauti pagalbą, paramą ir apsaugą;
- gerinamos neįgalųjų ir tėvų priežiūros netekusių vaikų galimybės naudotis paslaugomis bendruomenei ir šeimai; stiprinamos priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią institucionalizavimui, teikiant paramą pavojingoje padėtyje atsidūrusioms šeimoms ir neįgaliesiems;
- užtikrinamas vaikams ir jų šeimoms skirtų paramos priemonių ilgalaikis tvarumas, kad būtų pagerintos sąlygos naujai kartai;
- finansinės paramos ir investicijų planavimas grindžiamas tikslia pagrindinių marginalizacijos (socialinės bei ekonominės atskirties ir diskriminacijos) priežasčių analize; renkami išsamesni duomenys, sistemingai vertinant ir analizuojant, kokių rūšių nacionaliniai, regioniniai ir vietos intervenciniai veiksmai yra arba nėra veiksmingi ir kodėl, taip siekiant geriau suprasti, kas trukdo užtikrinti įtrauktį; užtikrinamas visų suinteresuotųjų subjektų (vietos valdžios institucijų, pilietinės visuomenės, romų ir kitų tautybių suinteresuotųjų subjektų, kurių požiūriai gali skirtis) dalyvavimas analitinėje veikloje;
- bendradarbiaujant su vadovaujančiosiomis institucijomis nagrinėjama, kam panaudojamos ES lėšos – jei stebėsenos ataskaitose nustatoma, kad siekiant įtraukties tikslų lėšos nebuvo panaudotos veiksmingai, bendradarbiaujama su vietos ar vadovaujančiosiomis institucijomis ir suinteresuotaisiais subjektais, siekiant suprasti, kodėl taip įvyko ir kaip pašalinti nustatytas kliūtis, taip pat
- užmezgami glaudūs nacionalinių romų informacijos centrų ir institucijų, atsakingų už ES lėšų stebėseną, ryšiai; užtikrinama, kad naudojant ES lėšas romams būtų suteikiamos realios galimybės dalyvauti ir kad jomis būtų daromas numatytas poveikis, o ne tenkinami kiti interesai.

ROMŲ DALYVAVIMO SKATINIMAS

Romų dalyvavimas svarstant visuomenei svarbius klausimus yra būtina išankstinė sąlyga ir priemonė lygybei ir įtraukčiai užtikrinti, be to, taip skatinamas demokratinis ir efektyvus valdymas. Romų dalyvavimo ir įgalėjimo esmė – suteikti žmonėms teisę išsakyti savo nuomonę ir galimybę veikti naujoviškai ir pozityviai. Įtrauktis sudaro sąlygas imtis veiksmų ir žmonėms suteikia galimybę dalyvauti. Dalyvavimas ir įgalėjimas yra žmonių gyvenimo sąlygų ir kokybės gerinimo principai ir procesai. Siekiant kovoti su atskirtimi, būtina remti prasmingą romų dalyvavimą formuojant politiką vietos, nacionaliniu ir ES lygmenimis. Itin svarbūs subjektai yra romų vadovaujamos ir jų interesus ginančios pilietinės visuomenės organizacijos. Koordinuojant nacionalinių strateginių planų rengimą, nacionaliniai romų informacijos centrai raginami propaguoti dalyvaujamuosius modelius, pavyzdžiui, sudarant palankesnes sąlygas teminėms darbo grupėms, kurios rengia poreikių vertinimą, nustato prioritetus, tikslus, veiksmus pagrindinėse srityse, suburia nacionalinius, regioninius, vietos ir nevyriausybinis subjektus ir užtikrina romų dalyvavimą. Vėliau šie modeliai ir struktūros galėtų būti naudojami įgyvendinimui stebėti ir vertinti.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- nustatomi romų dalyvavimo formuojant, įgyvendinant politiką ir vykdant jos stebėseną būtiniausi privalomi aspektai ir būdai, taip pat ES lėšų programavimas, be kita ko, parengiant rašytinius dalyvavimo protokolus, kuriuose nustatomi įgaliojimai (dalyvavimo mastas ir pobūdis), sudėtis (narių atrankos principai), darbo metodai ir numatomi konsultacijų rezultatai bei dalyvaujančios įstaigos, siekiant užtikrinti veiksmingą bendradarbiavimą, pasitikėjimą ir atskaitomybę³;
- sudaromos sąlygos vietos lygmeniu suteikti galių romų bendruomenėms, kad jos galėtų prisiimti atsakomybę ir imtis veiksmų, kuriais būtų aiškiai siekiama socialinių ir politinių pokyčių. Bendruomenių telkimas turėtų būti laikomas sąmoningu įtraukiu ir dalyvaujamuoju procesu, kuriame dalyvautų romai, vietos valdžios institucijos ir organizacijos;
- užtikrinama, kad politikos ir konsultavimo procesuose romams būtų atstovaujama atsižvelgiant į jų bendruomenės narių įvairovę (įskaitant piliečius ir užsieniečius, marginalizuotus ir integruotus asmenis, moteris, vaikus ir jaunimą);
- gerinami vietos lygmens veiksmai, užtikrinant didesnę romų tautybės specialistų dalyvavimą tarpininkavimo procese, ir padedama panaikinti nuolatinį romų ir visuomenės daugumą sudarančių bendruomenių tarpusavio pasitikėjimo trūkumą;
- skatinamas romų interesus ginančių ir bendrųjų pilietinės visuomenės organizacijų, visų pirma užtikrinančių vaikų, jaunimo ir moterų teises, bendradarbiavimas;
- naudojamos ES ir kitos lėšos nuolatinei pajėgumų stiprinimo paramai teikti (lygybės vertinimo, dalyvavimo ir kitose srityse), visų pirma paprastiems žmonėms ir vietos pilietinei visuomenei, taip pat
- *šalyse, kuriose gyvena daug romų:*
 - skatinami pozityvūs veiksmai, siekiant padidinti romų dalyvavimą nacionalinio ir vietos administravimo lygmenimis lygybės ir įtraukties, mokslinių tyrimų ir kitose srityse, taip pat
 - svarstoma galimybė įsteigti jungtines romų nacionalines organizacijas, su kuriomis būtų galima reguliariai konsultuotis ir kurios galėtų dalyvauti politikos diskusijose. Joms turėtų būti skiriamos pagrindinės institucinės dotacijos iš nacionalinių vyriausybių arba nuolatinės pilietinės visuomenės paramos fondų.

³ Violetta Zentai, Georgeta Munteanu ir Simona Torotcoi, [The quality of participation in a post-2020 EU initiative for Roma equality and inclusion](#), ekspertų ataskaitos, grindžiamos į ateitį orientuotais ES romų integracijos nacionalinių strategijų plano vertinimo aspektais, 2020 m., p. 41, 59–60.

ĮVAIROVĖS ATSPINDĖJIMAS

Kuriant nacionalinius strateginius planus labai svarbu pripažinti romų ir bendruomenių įvairovę. ES romų integracijos strateginiu planu skatinama romų tautybės moterims, jaunimui ir vaikams (taip pat neįgaliesiems romams, pagyvenusiesiems romams, romų tautybės LGBTI+ asmenims ir judiems ES piliečiams) suteikti daugiau galių įveikti socialinę ir ekonominę atotrūkį, visapusiškai naudotis savo teisėmis, išnaudoti savo potencialą ir aktyviai prisidėti prie pokyčių.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- įvertinami visų romų (įskaitant užsieniečius, ne ES piliečius ir asmenis be pilietybės) poreikiai ir padėtis;
- sprendžiama daugialypės diskriminacijos ir kompleksiskumo problema, dėl kurios didėja atskirtis;
- labiausiai marginalizuotoms romų grupėms (neišskiriant kitų panašioje padėtyje atsidūrusių grupių) taikomos įtraukties ir kovos su skurdu priemonės, visiems romams – dalyvavimo skatinimo priemonės, o romams ir kitų tautybių asmenims – kovos su priešišku romams ir diskriminacija priemonės;
- nustatomi konkretūs tikslai ir tikslinės priemonės romų tautybės moterims, vaikams ir jaunimui, neįgaliesiems, pagyvenusiesiems romams, judiems ES piliečiams, romams be pilietybės ir iš trečiųjų šalių (atitinkamais atvejais), be to, pagal lytį ir amžių suskirstomi rodikliai;
- visose srityse, visų pirma švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros, paramos vaikams ir kovos su (daugialype) diskriminacija, įskaitant smurtą (namuose) ir išnaudojimą, sprendžiamas lyčių aspekto klausimas; skatinamas dalyvavimas ir užtikrinama, kad įgyvendinamose priemonėse būtų atsižvelgiama į lyčių aspektą;
- remiamos romų tautybės moterų galimybės kreiptis į teismą siekiant užkirsti kelią smurtui namuose ir kitiems žmogaus teisių pažeidimams ir juos įveikti;
- skatinamas dalyvavimas bendradarbiaujant tarpvalstybiniu mastu, siekiant veiksmingiau spręsti tarptautinio romų judumo problemų ir galimybių klausimą, užtikrinant galimybę gauti išsilavinimą, įsidarbinti, gauti būstą, naudotis sveikatos priežiūros ir kitomis socialinėmis paslaugomis, taip pat
- panaikinama romų bepilietybė, užtikrinant visuotinį gimimo registravimą ir suteikiant galimybę susipažinti su asmens tapatybės dokumentais, vykdant oficialias bepilietybės nutraukimo procedūras ir suteikiant galimybę be apribojimų naudotis paslaugomis.

BENDRŲJŲ IR TIKSLINIŲ POŽIŪRIŲ DERINIMAS

Nors atsižvelgiant į romų diskriminaciją ir atskirtį tikslinio požiūrio tęstinis taikymas yra pagrįstas, jo taikymo tikslas – skatinti veiksmingą romų įtrauktį ir lygybę visose gyvenimo srityse. Todėl būtina įgyvendinti įtraukią bendrosios politikos reformą, kuriai reikalingas pažangus tikslinių ir pagrindinių požiūrių derinimas. Tikslinė politika turėtų būti laikina ir turėtų padėti sumažinti romų patiriamus papildomus nepatogumus ir diskriminaciją. Taikymo sritis turėtų būti aiški (nors nebūtinai grindžiama etnine kilme), bet ne išskirtinė, t. y. nereikėtų atmesti galimybės, kad toje pačioje padėtyje atsidurs kitų tautybių asmenys.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- nurodoma, kaip konkrečiomis tikslinėmis priemonėmis (apsaugos priemonėmis) šalinamos kliūtys, trukdančios romams naudotis bendrąja politika ir gauti iš jos naudos, ir kaip romai labiau įtraukiami į viešąją politiką;
- skatinamos romų galimybės naudotis teisėmis ir bendrosiomis paslaugomis, šiuo tikslu teikiant papildomą tikslinę paramą, tačiau nekuriant nuolatinių lygiagrečių struktūrų;
- imamasi intervencinių veiksmų teritorijų lygmeniu, siekiant užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į vietos sąlygas; įgyvendinant plataus masto intervencinius veiksmus (pavyzdžiui, kovojant su didžiuliu skurdu), sujungiamos teritorinės ir socialinės grupės ir užtikrinama, kad šie veiksmai atneštų naudos romų tautybės gyventojams;
- *šalyse, kuriose gyvena daug romų:*
 - atliekamas pagrindinių bendrosios politikos priemonių tikrinimas arba auditas, siekiant įvertinti jų poveikį romų lygybei ir įtraukčiai;
 - nustatoma, kaip ES lėšos bus naudojamos įtraukiai bendrosios politikos reformai (pavyzdžiui, susijusiai su segregacijos panaikinimu švietimo arba būsto srityje) ir tiksliniams veiksams, taip pat
 - nustatoma romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo regionų ir vietos lygmenimis integravimo tvarka.

PRIEMONIŲ, KURIOMIS SIEKIAMA UŽKIRSTI KELIĄ NEPROPORCINGAM KRIZIŲ POVEIKIUI ROMAMS IR JŲ SUŠVELNINTI, TOBULINIMAS

Visiems svarbiausiems uždaviniams, su kuriais šiandien susiduria ES (įskaitant koronaviruso pandemiją, klimato kaitą ir žaliąją bei skaitmeninę pertvarką), būdingas romų lygybės ir įtraukties aspektas. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti tam, kad diskriminuojamos ir marginalizuotos grupės, visų pirma romų, nebūtų verčiamos prisiimti neproporcingos naštos, kurią nulėmė krizė ir pertvarkos, ir kad reaguojant į ekstremaliąsias situacijas ir įgyvendinant ilgalaikes augimo strategijas būtų teikiama tikslinga papildoma parama jų įtraukčiai užtikrinti. Reikėtų pasisemti patirties iš koronaviruso pandemijos, kuri neproporcingai paveikė marginalizuotas romų bendruomenes ir padarė didžiulį trumpalaikį neigiamą poveikį jų sveikatai, taip pat vidutinės trukmės arba ilgalaikį ekonominį poveikį. Romų integracijos nacionaliniai strateginiai planai turėtų padėti sušvelninti koronaviruso krizės padarinius ir padėti mums geriau pasiręsti kovai su tokiais reiškiniais ateityje.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- numatomas veiksmingas duomenų apie socialinį ir ekonominį poveikį (pagal amžių, lytį ir medicininį poreikį) rinkimas ir stebėseną, kad būtų parengtos veiksmingos ir specialiai pritaikytos politikos priemonės, kurios padėtų tinkamai reaguoti į esamas ar būsimas pandemijas;
- atsižvelgiama į trumpalaikius, vidutinės trukmės ir ilgalaikius poreikius, o suinteresuotieji subjektai įtraukiami į priemonių kūrimo ir įgyvendinimo procesus;
- remiamos vietos valdžios institucijų pastangos patenkinti būtiniausius romų bendruomenių poreikius (pavyzdžiui, suteikti galimybę gauti prieglobstį, įskaitant maistą ir vandenį, naudotis nemokamomis sveikatos priežiūros paslaugomis, taip pat teikti finansinę paramą romų šeimoms, atsidūrusioms nepalankioje ekonominėje padėtyje);
- teikiama pirmenybė pastangoms kovoti su struktūrine nelygybe ir spręsti nepakankamų romų bendruomenių galimybių naudotis pagrindinėmis paslaugomis ir infrastruktūra problemą;
- užtikrinama, kad priemonės ir (arba) veiksmai, kuriems naudojamas ES ir nacionalinis finansavimas, atitiktų labiausiai marginalizuotų ir palankių sąlygų neturinčių bendruomenių poreikius ir padėtų juos tenkinti;
- skatinamos romų galimybės gauti saugaus ir švaraus geriamojo vandens⁴;
- suteikiama daugiau galimybių naudotis sanitarijos paslaugomis ir užtikrinamas pagrindinių viešųjų paslaugų teikimo tęstinumas prasidėjus pandemijai;
- skatinamas romų tautybės gyventojų sveikatos raštingumas;
- skatinama tikslios, aiškos ir faktais pagrįstos informacijos sklaida ir informuotumo didinimo kampanijos, kaip veiksmingos kovos su diskriminacija ir ksenofobija priemonės;
- numatoma nuolatinė aplinkos sąlygų ir rizikos, ypač kylančios palankių sąlygų neturinčioms romų bendruomenėms, stebėseną ir imamasi veiksmų, kad būtų pašalintos pavojingos arba nehygieniškos sąlygos, taip pat
- skatinamas neatidėliotinų ir ekonomikos gaivinimo priemonių, taip pat bendrųjų iniciatyvų, pavyzdžiui, žaliojo kurso, skaitmeninimo, Europos socialinių teisių ramsčio, darnaus vystymosi tikslų, Europos semestro ir bendrųjų strategijų, programų ir reformų, suderinamumas.

⁴ [Geriamojo vandens direktyvoje](#) (31 konstatuojamoji dalis; 16 straipsnis) reikalaujama, kad valstybės narės atsižvelgtų į ypatingą mažumų kultūrų, kaip antai romų ir klijoklių, padėtį, nepriklausomai nuo to, ar šių grupių atstovai praktikuoja sėslų ar nesėslų gyvenimo būdą, ir imtųsi būtinų priemonių, kad būtų pagerinta šių grupių prieiga prie žmoniems vartoti skirto vandens.

SKAITMENINĖS ĮTRAUKTIES UŽTIKRINIMAS

Dėl koronaviruso pandemijos priverstinai uždarius mokyklas, universitetų miestelius ir biurus, internetas tapo išsigelbėjimo priemone. Masiškai perėjus prie e. mokymo, telemedicinos ir pan., manyta, kad visi turi prieigą prie interneto. Tačiau krizė atskleidė stulbinančius e. mokymosi ir nuotolinio mokymosi [skirtumus visuotiniu mastu](#). Daugeliu atvejų romai gyvena kaimo vietovėse, kuriose vis dar trūksta galimybių naudotis didelės spartos plačiajuosčio ryšio infrastruktūra. Poveikis, daromas marginalizuotiems romams, kurie negali naudotis IT įranga ar jos neturi, arba tiems, kuriems trūksta skaitmeninio raštingumo, atskleidė didelę struktūrinę nelygybę, dėl kurios kyla pavojus, kad romų mokinių rezultatai bus prasti ir kad jie atsiliks nuo savo bendraklasių, o suaugusiesiems nebus teikiama informacija tikruoju laiku ir jie negalės pasinaudoti galimybėmis įsidarbinti. Reikia spręsti pagrindines problemas, susijusias su nelygybe, diskriminacija ir atskirtimi skaitmeniniame amžiuje, siekiant užtikrinti, kad niekas nebūtų paliktas nuošalyje. Sėkmingas skaitmeninių technologijų diegimas ir Europos atsparumas bei socialinis teisingumas priklauso nuo to, ar žmonės gali naudotis reikiama infrastruktūra, įranga ir skaitmeniniais įgūdžiais.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- kovoti su skaitmenine romų atskirtimi, užtikrinant galimybę naudotis skaitmeninėmis technologijomis, visų pirma galimybę naudotis e. mokymosi ir nuotolinio mokymosi paslaugomis užsidarius švietimo bei mokymo įstaigoms ir šių paslaugų rėmimą, kaip antai koronaviruso pandemijos atveju;
- skatinti sąveiką su kitomis politikos iniciatyvomis (visų pirma susijusiomis su internetinėmis viešosiomis, e. valdžios ir komercinėmis paslaugomis), kad viešosios paslaugos taptų tinkamesnės naudoti ir būtų skatinama įtraukti e. valdžią, numatant konkrečias priemones, kuriomis romams būtų teikiamos viešosios paslaugos ir užmezgamas ryšys su jais, ypatingą dėmesį skiriant kaimo vietovėms;
- gerinti romų skaitmeninius įgūdžius ir gebėjimus⁵:
 - 1) suteikti daugiau galimybių naudotis skaitmenine įranga ir tinklo ryšiais (pavyzdžiui, viešaisiais interneto prieigos taškais skurdžiose vietovėse);
 - 2) skatinti pagrindinius skaitmeninius įgūdžius ir gebėjimus, atsižvelgiant į mokymosi visą gyvenimą perspektyvą, ir siūlyti atitinkamą mokymą;
 - 3) gerinti romams užtikrinamą naudojimo kokybę ir dalyvavimą informacinės visuomenės veikloje, taip pat
 - 4) skatinti pranešti apie diskriminacinę elektroninę praktiką, susijusią su galimybe naudotis paslaugomis ir naudojimusi jomis;
 - 5) įtraukti skaitmeninio raštingumo iniciatyvas atsižvelgiant į vietos socialines ir ekonomines sąlygas, ir šiuo tikslu pritaikyti jas prie konkrečių romų bendruomenių poreikių ir sąlygų;
 - 6) skatinti ir remti skaitmeninio raštingumo⁶ iniciatyvas:
 - kuriomis didinama motyvacija ir informuotumas naudojimosi internetu srityje;
 - kurios yra įperkamos ir tvarios;
 - kuriose numatyti romams pritaikytas turinys ir pateikimo būdai (nauji mokymo metodai, savaiminis mokymasis ir pan.), taip pat
 - kurios yra prieinamos ir tinkamos naudoti;
- skatinti naudoti skaitmeninius sprendimus sveikatos priežiūros srityje tiek pacientams, tiek sveikatos priežiūros specialistams, kad būtų užtikrintas priežiūros tęstinumas ir saugios gydymo

⁵ [Piliečiams skirtoje Europos skaitmeninės kompetencijos programoje](#) aprašomos penkios skaitmeninės kompetencijos sritys: gebėjimas naudotis informacija ir duomenimis, bendravimas ir bendradarbiavimas, skaitmeninio turinio kūrimas, saugumas ir problemų sprendimas.

⁶ [Piliečiams skirtoje Europos skaitmeninės kompetencijos programoje](#) gebėjimas naudotis informacija ir duomenimis arba skaitmeninis raštingumas apibrėžiamas kaip gebėjimas išreikšti informacijos poreikius; nustatyti ir rasti skaitmeninius duomenis, informaciją ir turinį; įvertinti šaltinio ir jo turinio svarbą; saugoti, valdyti ir tvarkyti skaitmeninius duomenis, informaciją ir turinį.

priemonės, taip pat

- peržiūrėti skaitmeninės įtraukties strateginius planus, kad būtų įvertintos kliūtys, su kuriomis susiduria romai.

TEISINGUMO APLINKOS SRITYJE UŽTIKRINIMAS

Visuomenė atkreipia vis didesnę dėmesį į diskriminaciją aplinkos srityje⁷, su kuria susiduria daug romų bendruomenių. Šios ilgai neigtos realybės neproporcingas poveikis išryškėjo per koronaviruso pandemiją, dėl kurios marginalizuotos bendruomenės tapo labiau pažeidžiamos dėl taršos ir kitų susijusių sveikatos problemų. Pavojų sveikatai didina netinkamos gyvenimo sąlygos ir segregacija, o tai lemia dar didesnę socialinę ir ekonominę romų atskirtį.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- pripažįstama diskriminacija aplinkos srityje ir su ja kovojama, visų pirma dėl to, kad ji daro poveikį marginalizuotoms romų bendruomenėms atskirtose vietovėse (kaip priešiško romams apraiška); skatinama suprasti, kaip diskriminacija aplinkos srityje ir aplinkos apsaugos paslaugų trūkumas verčia marginalizuotus romus gyventi vietovėse, kurių aplinkos būklė yra prasta;
- sutelkiamas dėmesys į galimybę gauti vandens, naudotis tinkamomis sanitarijos, atliekų surinkimo bei tvarkymo paslaugomis ir kovojama su nuolatine erdvine segregacija, kuri yra diskriminacijos aplinkos srityje, susijusios su būstu ir pagrindinėmis paslaugomis, priežastis;
- sprendžiamas nepakankamų romų galimybių naudotis rekreacinę vertę turinčiomis žaliosiomis gyvenamosiomis zonomis klausimas;
- užkertamas kelias aplinkos keliamam pavojui sveikatai ir sprendžiama taršos ir užteršimo poveikio sveikatai problema, taip pat
- užtikrinama darbuotojų, dirbančių mažiau palankiomis aplinkos sąlygomis, sveikata ir sauga.

⁷ Romai, gyvenantys segreguotose -atskirtose gyvenvietėse, kurioms būdingos aplinkos požiūriu pavojingos sąlygos (gyvenimas šalia atliekų sąvartynų, apleistose pramoninėse vietose ar potvynių užliejamose vietovėse) ir kuriose nėra tenkinami pagrindiniai su aplinka susiję poreikiai (pavyzdžiui, nėra vandens ir netvarkomos atliekos), patiria diskriminaciją aplinkos srityje. Žr. [Pushed to the wastelands: environmental racism against Roma communities in central and Eastern Europe](#). Konceptijų paaiškinimai ir ištekliai pateikiami Energetinio teisingumo tinklo [interneto svetainėje](#).

ROMŲ MENO, ISTORIJOS IR KULTŪROS PROPAGAVIMAS (INFORMUOTUMO DIDINIMAS)

Romų menas, istorija ir kultūra yra neatsiejami nuo mūsų Europos ir nacionalinių kraštovaizdžių. Tačiau ilgus šimtmečius romų kultūros ir tapatybės vaizdavimas buvo romantizuojamas ir grindžiamas stereotipais; dėl to romų bendruomenės dar labiau atitolo nuo visos visuomenės. Kultūrinis pripažinimas turėtų būti grindžiamas romų naratyvais.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- pripažįstamas romų meno ir kultūros indėlis į nacionalinį ir Europos paveldą, didinamas informuotumas apie tai, o romams – padedama įsisąmoninti tą indėlį;
- remiamos platformos, kuriomis sudaromos palankesnės sąlygos vietos lygmeniu užmegzti ryšius romų ir kitų tautybių asmenims, skatinant tradicinius ir šiuolaikinius romų menus, amatus bei kultūrą ir žinias apie romų istoriją;
- bendradarbiaujant su žiniasklaidos priemonių valdytojais skatinama informuotumo didinimo veikla, remiant pačių romų susikurtą tapatybę ir kultūros paveldą;
- kovojuama su išankstinėmis nuostatomis ir stereotipais, nukreiptais prieš romus;
- rugpjūčio 2 d. nurodoma ir minima kaip Europos romų holokausto atminimo diena, skirta romų genocido per Antrąjį pasaulinį karą aukoms atminti;
- skatinamas integruotas požiūris į holokausto minėjimą, prisimenant romų likimą Tarptautinę Holokausto aukų atminimo dieną (sausio 27 d., Aušvico-Birkenau koncentracijos stovyklos išlaisvinimo dieną);
- romų bendruomenės integruojamos į nacionalinius kultūros naratyvus, į nacionalinių archyvų, muziejų ir nuolatinių meno parodų kolekcijas įtraukiant romų meną, istoriją ir kultūrą; skiriami tinkami ištekliai romų menui ir kultūrai apsaugoti, išsaugoti ir plėtoti, be kita ko, skatinant rengti festivalius;
- romų kalba ir romų istorija įtraukiama į mokyklų mokymo programas ir vadovėlius, skirtus tiek romų, tiek kitų tautybių moksleiviams; skatinama daugiakultūrė informuotumo didinimo veikla ir kampanijos mokyklose, taip pat
- bendradarbiaujant su vietos įmonėmis, propaguojančiomis romų tradicijas ir kultūrą, suteikiama galimybių įgalėti ir remti romų verslininkus ir savarankiškai dirbančius asmenis.

SOCIALINIŲ INOVACIJŲ IR POLITIKOS EKSPERIMENTŲ SKATINIMAS

Socialinės inovacijos ir politikos eksperimentai – tai nauji socialinių pokyčių srities metodai, apimantys sumanymus, praktiką ir iniciatyvas, kurie pasitelkiami įvairiais sistemos lygmenimis, siekiant paskatinti reikšmingus pokyčius ir ilgalaikį teigiamą poveikį. Tai gali būti prasmingos priemonės romų lygybei, įtraukčiai, dalyvavimui ir įgalėjimui skatinti.

ES politikoje socialinės inovacijos apibrėžiamos kaip veikla, kurios tikslai ir poreikiai yra socialiniai ir kurią vykdant kuriamos ir įgyvendinamos naujos idėjos (dėl produktų, paslaugų ir modelių), kuriomis remiantis galima kartu tenkinti socialinius poreikius ir kurti naujus socialinius santykius ar bendradarbiavimo iniciatyvas, tokiu būdu teikiant naudą visuomenei ir skatinant jos gebėjimą veikti⁸. Socialinės politikos eksperimentai – tai politikos intervencinės priemonės, kuriomis užtikrinamas novatoriškas atsakas į socialinius poreikius ir kurios įgyvendinamos nedideliu mastu ir tokiomis sąlygomis, kad būtų galima įvertinti jų poveikį, prieš įgyvendinant jas kitomis aplinkybėmis ar platesniu mastu, jei rezultatai pasiteisintų⁹.

Romų integracijos nacionaliniais strateginiais planais turėtų būti:

- remiamas nacionalinių aljansų, skirtų su įtrauktimi susijusiam mokymuisi ir inovacijoms, kūrimas, suburiant visos ekosistemos dalyvius (atitinkamas romų tautybės specialistų organizacijas, verslo ar pramonės įmones, socialinius inkubatorius ir pokyčių kūrėjų tinklus, ambasadas, mokslinių tyrimų organizacijas);
- pradedami jungtiniai bendro kūrimo procesai su nacionaliniais ar regioniniais suinteresuotaisiais subjektais, filantropinės ir socialinės paskirties organizacijomis, siekiant nustatyti poreikius, turimus išteklius ir galimybę imtis bendrų sistemingų veiksmų (įskaitant turimą ES konsultacinę paramą);
- remiamas į rezultatus orientuotų projektų pagrindinėse socialinių paslaugų srityse (galimybės gauti būstą, naudotis viešosiomis paslaugomis, pagrindine viešąja infrastruktūra ir paslaugoms ir pan.) rengimas;
- sutelkiamos ir kaupiamos žinios apie darbo metodus įvairiomis temomis ar įvairiuose sektoriuose, kartu skatinant svarbiausius įvairių sektorių (viešojo, privačiojo, pilietinio) subjektus bendradarbiauti ir sudarant tam sąlygas;
- atliekami socialinės politikos eksperimentai (pavyzdžiui, teikiamos pagrindinių pajamų garantijos), siekiant kurti modelius ir išbandyti alternatyvius socialinių išmokų teikimo mechanizmus;
- nagrinėjama galimybė pritraukti privatųjį kapitalą ir sutelkti lėšas bendradarbiaujant, pavyzdžiui, su filantropinėmis organizacijomis, taikant galimas derinimo schemas, kad būtų patenkinti netenkinami pažeidžiamiausių asmenų poreikiai;
- nagrinėjami nauji paslaugų ar jų teikimo modeliai ir platesnio masto asignavimų teikimas įgyvendinant į rezultatus orientuotas partnerystės iniciatyvas;
- remiamas tikslinio ir lanksčiojo finansavimo sutelkimas ir integravimas, taip pat
- remiamas socialinių inovacijų kompetencijos centrų (kurie turi būti remiami vykdant ESF+ tarpvalstybinę veiklą) steigimas ir suteikiami įgaliojimai remti romų įtraukties poreikius.

⁸ Žr. Komisijos pasiūlymą dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl „Europos socialinio fondo +“ (ESF +) 2018/0206 COD ([COM\(2018\) 382 final](#)), 2018 5 30, 2 straipsnio 16 dalis.

⁹ T. p., 2 straipsnio 17 dalis.